

УДК 338.486.2:001.8

JEL Classification: R22

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ УЗГОДЖЕНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ТУРИСТСЬКОЇ ГАЛУЗІ ТА МІСТА

Писаревський І.М., д.е.н., професор

Богдан Н.М., к.е.н., доцент

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

Анотація. У статті досліджується проблема узгодження та створення балансу економічних інтересів туристської галузі та міста. Інтереси туристської галузі та інтереси міст знаходяться в постійній динамічній взаємодії, що потребує безперервного їх дослідження та узгодження. Метою статті є дослідження процесів реалізації та узгодженості економічних інтересів туристської галузі та міста. Предметом статті є розробка теоретичних та методологічних підходів щодо оцінки ступеню збалансованості економічних інтересів міста та галузі туризму. Методологічною базою для досягнення мети та завдань дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: метод аналізу та синтезу, системний підхід, статистичний та інтегральний методи. Результати дослідження полягають в розробці теоретико-методологічних підходів до оцінки узгодженості економічних інтересів туристської галузі та міста, а також моделювання їх балансу на основі формування системи показників і критеріїв.

Проведене дослідження показало, що оцінку ступеню збалансованості економічних інтересів міста та галузі туризму необхідно визначати на основі розробки збалансованої системи показників і критеріїв, що характеризують не тільки поточний стан а й динаміку та перспективи їх розвитку. Тільки з урахуванням таких критеріїв можливо створити дієвий та ефективний механізм узгодженості інтересів, що буде спрямований на взаємний позитивний вплив розвитку галузі та міста.

Ключові слова: туризм, туристська галузь, місто, економічні інтереси, узгодженість економічних інтересів, баланс економічних інтересів.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATION OF COHERENCE OF ECONOMIC INTERESTS OF TOURIST INDUSTRY AND CITY

Ilyya Pisarevskiy, DH in Economics, Professor

Natalya Bogdan, PhD in Economics, Associate Professor

O. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy

Summary. The problem of concordance and creation balance of economic interests of tourist industry and city is explored in the article. Interests of tourist industry and interests of cities are in permanent dynamic concordance that needs continuous their research and coherence. The development of theoretical and methodological approaches is the aim of the article. For achievement the purpose and tasks of scientific research the special methods were used as a methodological base, namely: method of analysis and synthesis, systems approach statistical and integral methods. Research results consist in development the theoretical and methodological approaches to estimation the concordance of economic interests of tourist industry and city and also in design their balance on the basis of forming of the system of indexes and criteria.

The research shows that estimation of degree of balanced of economic interests of city and industry of tourism must be determined on the basis of development of the balanced system of indexes and criteria which characterizes not only current status but also dynamics and prospects of their development. Only taking into account such criteria it is possible to create the effective and effective mechanism of coherence of interests, that will be directed on the positive cross-coupling of development of industry and city

Keywords: tourism, tourist industry, city, economic interests, coherence of economic interests, balance of economic interests.

Постановка проблеми. Туризм є одним із секторів економіки, що найбільш динамічно розвиваються. Сфера його впливу як на світову, так і економіку окремих країн, регіонів та міст постійно розширюється.

Значна роль туризму в господарських процесах на регіональному та місцевому рівні пов'язана з самим характером туристської діяльності, яка включає безліч елементів. В економіці окремих туризм виконує ряд функцій: є джерелом валютних надходжень для країн і засобом для забезпечення зайнятості; розширює вкладення у платіжний баланс і ВНП країни; сприяє диверсифікації економіки, створюючи галузі, які обслуговують сферу туризму; із зростанням зайнятості у сфері туризму збільшуються доходи

населення і підвищується рівень добробуту нації. З огляду на виокремлені функції, туризм належить до найбільш ефективних комплексів, якими не варто нехтувати, особливо при розв'язанні проблем виходу економіки з кризи за рахунок її структурної перебудови. Вплив туризму на економічний розвиток виявляється у підвищенні ділової активності й розширенні виробництва у результаті збільшення платоспроможного попиту за рахунок туристів та екскурсантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню туризму та його впливу на розвиток територій та міст присвячені роботи вітчизняних авторів О.О. Бейдика, І.В. Бережної, О.О. Любіцевої [1], Т.І. Ткаченко [2], Н.В. Чорненко, і закордонних авторів: І.М. Балабанова, Ю.О. Веденіна [3], І.В. Зоріна [4], Кабушкина Н.І. [5], В.О. Квартальнова [6], В.С. Преображенського, Севастьянова Д.В. [7], Ф. Котлера [8], К. Купера, Д. Флетчера, Д. Гільберта, С. Ванхілла, Н. Лейпера та інших.

Питання розвитку туризму в регіонах та містах розглядалися в роботах: Ю.О. Веденіна [3], М.С. Мироненка [9], І.І. Пиріжник [10], В.С. Преображенського, П.Г. Царфіса [11] й ін. Серед вітчизняних учених значний внесок зробили Л.О. Багрова [12], О.О. Бейдик, А.П. Голіков, М.І. Долішній, В.Ф. Кифяк [13], О.О. Любіцева [1], В.І. Мацола, Смаль І.В. [14], В.І. Стафійчук та інші, регіональний розвиток досліджений у роботах З.С. Варналія, В.М. Геєця [15], Б.М. Данілішина [16], М.І. Долішнього й ін.

При аналізі останніх публікацій та результатів досліджень встановлено, що навіть поверхневий погляд на переплетення групових економічних інтересів в місцевому масштабі дає вельми складну і суперечливу картину. Це пояснюється перш за все тим, що економічні процеси не відокремлені від проблем організації інститутів державної влади, принципів їх формування. Спроба аналізу взаємодії групових місцевих інтересів вимагає виділення носіїв цих інтересів – суб'єктів дослідження. Єдиної точки зору у економістів, що досліджують цю проблему, немає.

Невирішені складові загальної проблеми. Процеси, що відбуваються в економіці регіонів та міст, здійснюють безпосередній або опосередкований вплив на розвиток туризму. Тобто функціонування туристської сфери не тільки здійснює вплив соціально-економічні процеси, що відбуваються на місцевому рівні, а рівень розвитку туристської сфери та особливості функціонування залежать від рівня соціально-економічного розвитку міста. При цьому інтереси туристської галузі та інтереси міст знаходяться в постійній динамічній взаємодії. Тому проблематика оцінки узгодженості цих інтересів для підвищення ефективності функціонування галузі та міста в їх тісній взаємодії потребує подальших поглиблених досліджень.

Формулювання цілей статті. У зв'язку із комплексністю та невизначеністю проблематики узгодження економічних інтересів суб'єктів господарювання з метою підвищення ефективності їх діяльності, ціллю статті визначено дослідження процесів реалізації та узгодженості економічних інтересів туристської галузі та міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літератури з даного питання дозволяє розділити існуючі підходи до проблеми за наступним критерієм - суб'єкт управління залежить від суб'єкта власності, що представляє його інтереси:

- суб'єктами місцевих економічних інтересів виступають саме місто і його місцеві території;

- як суб'єктів місцевих економічних інтересів слід розглядати території, галузевий зріз промисловості і саме місто;

- суб'єктами місцевих економічних інтересів виступають місто і його промислова інфраструктура.

Якщо говорити про туристську галузь та місто, то тут існують суперечності в інтересах, але вони не є постійними. Напрямок групових економічних інтересів може змінюватися від практично повного збігу до різноспрямованості. У середньому витрати туристу в країні перебування складає 350-400 дол. США за тиждень, що має мультиплікативний ефект. При першому погляді можна бачити протиріччя: в інтересах туристської галузі мінімізувати витрати та податки; в інтересах міста, навпаки – максимізувати їх. В цьому, на наш погляд, і є основне протиріччя та неузгодженість інтересів туризму та міста. Якщо говорити про інтерес міста до розвитку туризму, тут існує прямий та непрямої вплив туризму. Схему прямого впливу туризму представлено на рис. 1.

Рисунок 1- Прямий вплив туризму на галузі економіки міста

Непрямий економічний вплив туризму представляє собою ті види доходів і ефекти, які отримує економіка в результаті стимулювання загальної економічної активності, пов'язаної з витратами туристів на території. Схема непрямих впливів туризму представлена на рис. 2.

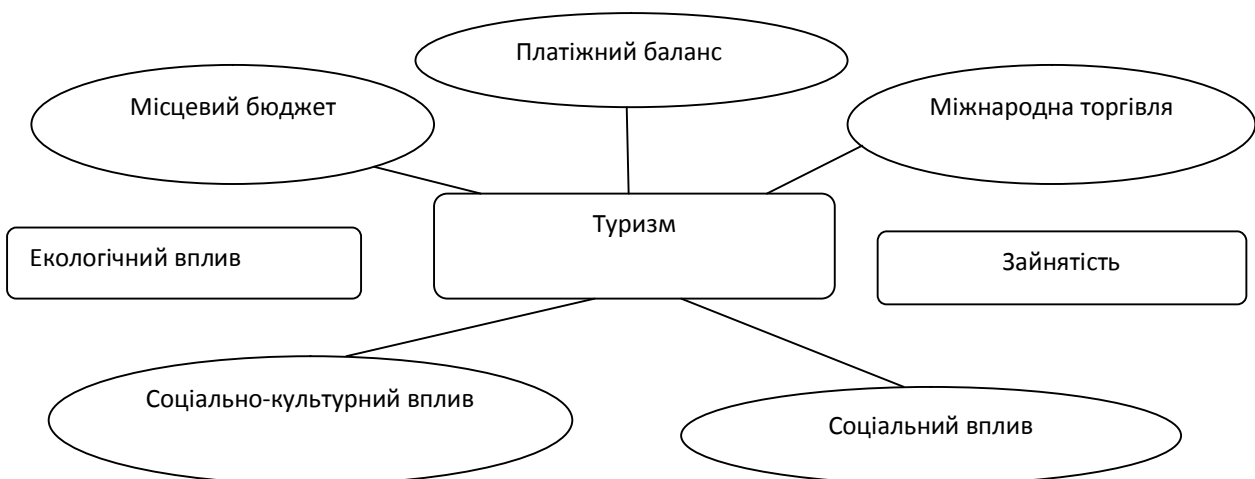

Рисунок 2 - Непрямий вплив туризму на сфери життєдіяльності міста

Однак є один основний спільний інтерес для суб'єктів-носіїв інтересів – це залучення інвестицій. При цьому, ефект від вкладення інвестицій в туристську галузь може бути подвійним: перший етап – розвиток галузі, і другий – мультиплікативний ефект, що здійснить значний вплив на економіку і соціальну сферу міста загалом. Туризм генерує вторинний попит на товари та послуги. Непрямий внесок туризму в економіку як міста чи регіону, так і країни в цілому, проявляється в ефекті повторення витрат туристів на покупку послуг і товарів у певний час і в певному місці. Цей ефект називається «ефект мультиплікації» або «мультиплікатор». Мультиплікативний вплив туризму проявляється в тому, що в результаті ланцюгової реакції «витрати – доходи» дохід, отриманий від одного туриста, перевищує суму грошей, витрачених ним в місці перебування на покупку послуг і товарів. Схематично мультиплікативний ефект від функціонування туризму в місті представлено на рис. 3.

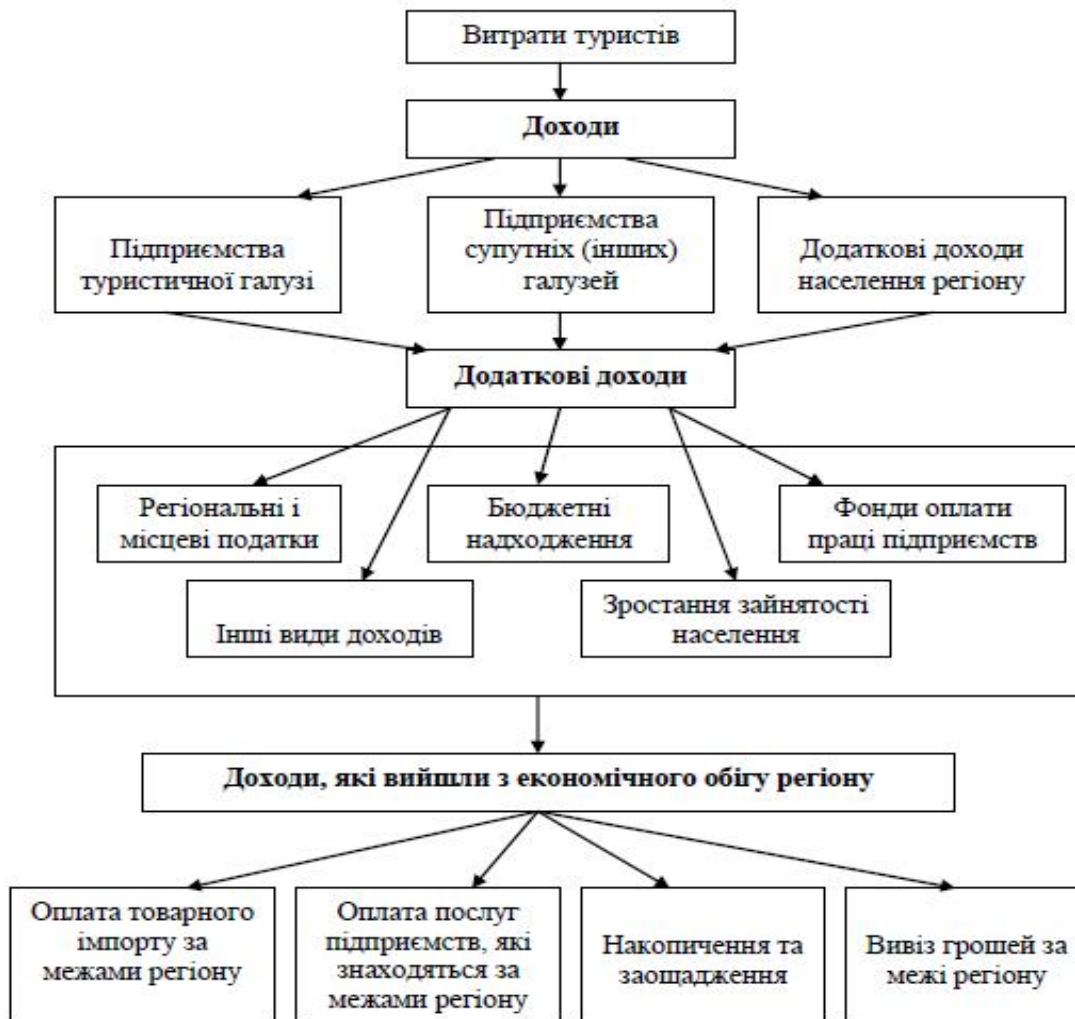

Рисунок 3 – Схема мультиплікативного ефекту від функціонування туризму

Існують три економічні функції, завдяки реалізації яких туризм впливає на економіку міста, що дають змогу оцінити ступінь впливу туризму на економіку регіону у вигляді одержуваного економічного ефекту.

Виробнича функція. Організації, які займаються туристсько-рекреаційною діяльністю, створюють певну продукцію – послуги – і таким чином сприяють формуванню сукупного продукту, тобто виконують виробничу функцію:

$$EP = \frac{ВП_{мед}}{ВП_{об}} * 100, \Rightarrow \max \quad (1)$$

де $ВП_{мед}$ – валовий продукт (туристсько-екскурсійна діяльність), грн;

$ВП_{об}$ – загальний валовий продукт, грн.

З цієї формули видно, що існує прямий зв'язок між виробничим ефектом і ступенем впливу туризму на економіку міста у вигляді вкладу у валовий продукт.

Функція сприяння зайнятості населення. Продукти туризму частіше усього мають вигляд нематеріальних товарів, послуг, що і визначають високу трудомісткість даної сфери. Кількісний ріст кадрів тут може бути призупинений тільки у результаті впровадження інноваційних технічних розробок, але у будь-якому випадку технічні засоби не можуть замінити особисте спілкування. Тому туризм прямим і непрямим чином сприяють зайнятості населення. Прямий ефект виражається в отриманні населенням робочих місць в туристсько-екскурсійних організаціях, одночасно створюється ефект зайнятості населення в суміжних галузях економіки. Однак розрахунок даного коефіцієнта ускладнений у зв'язку з існуванням певних особливостей індустрії туризму: сезонний характер зайнятості персоналу туристської фірми, наявність робітників, зайнятих неповний робочий день, низько кваліфікований персонал і ін.

Ефект зайнятості населення регіону можна виразити через коефіцієнт ($EЗ$) і визначити за формулою

$$EЗ = \frac{Ч_{мед}}{Ч_{об}} * 100, \Rightarrow \max \quad (2)$$

де $Ч_{мед}$ – чисельність населення міста, зайнятих туристсько-екскурсійною діяльністю, чол.;

$Ч_{об}$ – загальна чисельність зайнятих у всіх галузях, чол.

Із даної формули видно, що чим вищий ефект зайнятості, тим істотніше вплив туризму на економіку міста у вигляді вкладу у вирішення проблем зайнятості.

Функція створення доходу. Туризм вносить вклад у формування регіонального бюджету за допомогою податкових надходжень. Дохід – виручка туристської фірми від продаж екскурсантам послуг і товарів. Дохід міста – податки, стягнуті з цієї виручки на користь місцевого бюджету.

Ефект доходу можна виразити через коефіцієнт ($EД$) і визначити за формулою

$$EД = \frac{H_{мед}}{H_{об}} * 100 \Rightarrow \max \quad (3)$$

де $H_{мед}$ – податкові надходження від туризму у місцевий бюджет, грн.;

$H_{об}$ – загальні, сукупні податкові надходження у місцевий бюджет, грн.

Отже, чим вищий ефект доходу, тим значніший вклад в економіку міста, у формуванні місцевого бюджету. Розглянемо взаємозалежність економічних інтересів міста та економічних інтересів туристської галузі в контексті вищевказаних функцій на кожному етапі життєвого циклу, що схематично представлено на рис. 4.

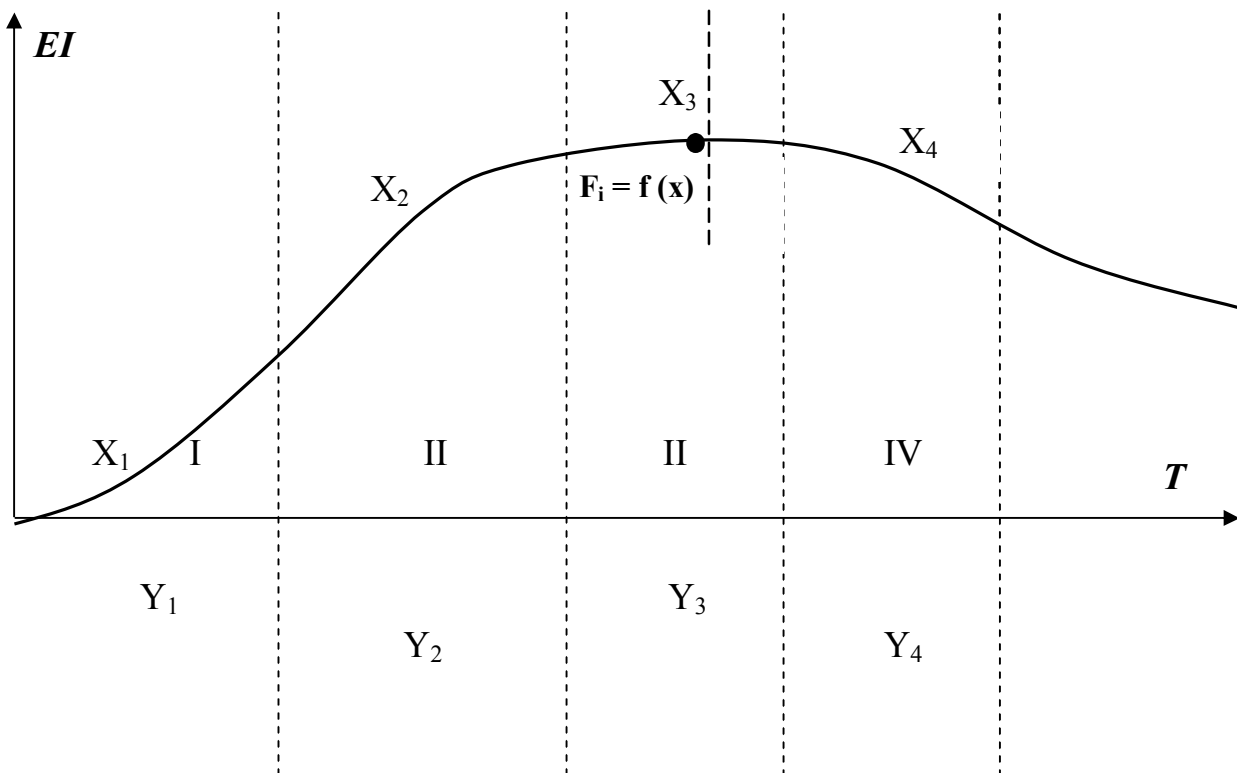

Рисунок 4 – Схематичне зображення економічних інтересів міста та галузі туризму на відповідних етапах життєвого циклу

Однак, як було зазначено вище, інтереси міста від максимізації отримання надходжень у місцевий бюджет від туризму перетинаються із інтересами туристської галузі мінімізувати ці надходження.

$$EI = f_1 + f_2 + f_3 \quad (4)$$

де f_1 - економічний інтерес міста;

f_2 - економічний інтерес інвесторів;

f_3 - економічний інтерес власників підприємства.

Узгодженість інтересів галузі та міста можна представити наступним рівнянням:

$$HTT_{тед} \Rightarrow \min = HM_{тед} \Rightarrow \max \quad (5)$$

де $HTT_{тед}$ – мінімальна допустима сума податкових надходжень від туризму у місцевий бюджет, що вигідна туристській галузі для її розвитку;

$HM_{тед}$ - максимальна сума податкових надходжень від туризму у місцевий бюджет, що вигідна місту для розвитку туристської галузі.

Цей баланс можна представити у графічному вигляді як крапку рівноваги, що характеризується такою сумою податкових надходжень, яке є максимально допустимим для туристської галузі та мінімально допустимим для міста при розвитку галузі, що представлено на рис. 5. Для наочності зображення за основу використано криву Лаффера, що описує взаємозалежність між податковими надходженнями та динамікою податкових ставок.

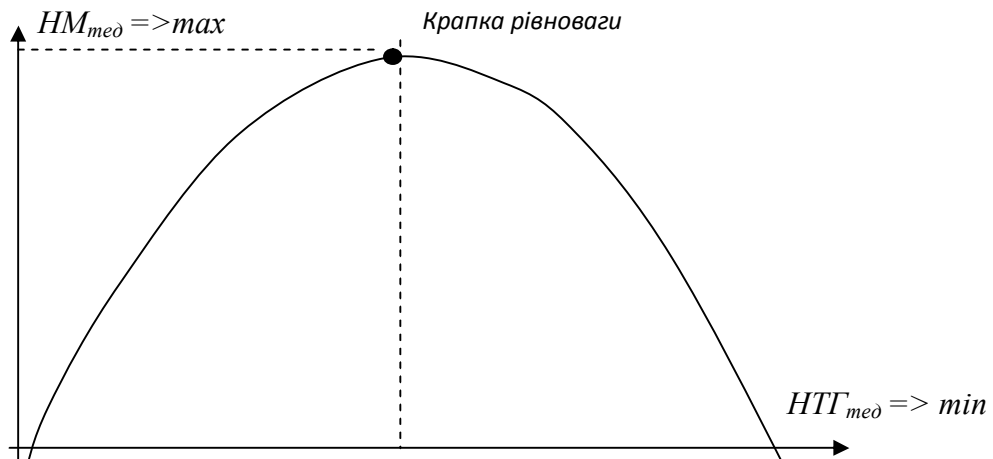

Рисунок 5 – Крапка рівноваги, що характеризує узгодженість інтересів туристської галузі та міста

Цей баланс можна створити шляхом узгодження за рахунок ретельного збалансування процесів інвестування в туристську галузь. Ефект від вкладення інвестицій може бути подвійним, як вже вказувалося. І самим важливим фактором є час, що надає змогу спрацювати вкладеним інвестиціям через утворення мультиплікативного ефекту. Тобто, починає працювати ефект запізнювання, або, якщо висловлюватися математичними категоріями, автокореляція. Дуже важливо встановити період автокореляції, тобто, скільки часу повинно пройти від моменту вкладення інвестицій в туризм до моменту отримання мультиплікативного ефекту містом.

Для того, щоб правильно оцінити результати узгодженості інтересів туристської галузі та міста, необхідно здійснити коректну розробку критеріїв оцінки. Чим більші й загальніми будуть ці критерії, тем менше буде залежність оцінки від рівня аналізованої системи, її структури й циклу функціонування, але тем і складніше знайти вимірник ефективності.

На думку авторів, певним кроком до розв'язання позначених проблем може бути підхід до формування критерію виходячи з очевидного припущення, що будь-який процес не існує поза часом. Розвиток процесу відбувається також у часі. Слід враховувати, що час тут розуміється не в загальноприйнятому розумінні, а в його економічному аспекті – у тому, що ми називаємо економічним часом і виходимо із припущення, що кожна господарська система функціонує у своєму власному часі. Тобто, треба застосовувати динамічний критерій, що забезпечує оптимальну траєкторію розвитку господарської системи. Значення параметрів у динамічному нормативі не є в загальному випадку фіксованими величинами. Кожний з них може змінюватися в певному інтервалі. Межі інтервалів формуються неелементарним взаємовпливом розглянутих параметрів. Динамічний критерій має сенс застосовувати при аналізі тенденції розвитку системи.

Пропонований підхід до формування критеріїв оцінки процесів реалізації економічних інтересів дозволяє одержувати досить однозначно інтерпретувемі результати.

Розглянемо детальніше підходи до оцінки узгодженості економічних інтересів галузі туризму та міста. Сформуємо N показників, що відображають функціонування

господарської системи міста та туризму. Упорядкувавши їх за деяким критерієм, одержимо вектор-еталон S : $S = \{S_1, S_2, S_3 \dots S_n\}$.

Визначивши прискорення руху показників господарської діяльності в часі і проанжирувавши їх, маємо вектор X : $X = \{X_1, X_2, X_3 \dots X_n\}$.

Другим важливим моментом є вибір міри схожості для двох векторів (наборів рангів). Звичайно для цього використовуються коефіцієнти рангової кореляції за Спірменом і Кенделлом. За міру близькості двох векторів візьмемо коефіцієнт рангової кореляції за Спірменом. Для нашого випадку він розраховується так:

$$K_c = \frac{\sigma \sum_{i=1}^n (S_i - X_i)^2}{n^3 - n} \quad (6)$$

За міру схожості (єдиноспрямованості) двох векторів візьмемо коефіцієнт рангової кореляції за Кенделлом. Для нашого випадку він розраховується так:

$$K_K = 1 - \frac{4 \cdot Inv}{n^2 - n} \quad (7)$$

де Inv – число інверсій вектора X щодо вектора S .

Число інверсій показує мінімальне число перестановок сусідніх елементів ранжируваного ряду для того, щоб він відповідав еталонному.

Обидва коефіцієнти можуть приймати значення в інтервалі від -1 до +1. У першому випадку можна говорити про протилежну спрямованість векторів, в другому – про єдиноспрямованість. Можна спробувати звести ці оцінки за формулою

$$R = \frac{(1 + K_c) \cdot (1 + K_k)}{4} \quad (8)$$

В цьому випадку маємо інтегральну оцінку узгодженості економічних інтересів. Її перевага щодо рангових коефіцієнтів кореляції полягає в тому, що одержувана числова величина лежить в позитивному інтервалі від 0 до +1. Це полегшує економічну інтерпретацію показника: при нулі інтереси різноспрямовані, при одиниці – співпадають. Пропонована оцінка містить в собі одночасно і якісну характеристику напряму векторів-інтересів, і кількісну. Відзначимо, що оцінка узгодженості інтересів відображає ситуацію тільки у нинішній момент часу. Представляється природним, що ніж більше значень матимемо за інтервал часу, що цікавить, тим точніше зможемо дати оцінку узгодженості інтересів. Як бачимо, результати розрахунків будуть найменше точними у випадку з річними даними.

Якість пропонованої оцінки залежить від трьох моментів:

- вибір критерію оцінки;
- визначення набору показників, по яких передбачається аналізувати функціонування господарської системи на предмет узгодженості економічних інтересів;
- формування нормативу, тобто такого порядку руху набору показників господарської діяльності, який би забезпечував якнайповніше узгодження інтересів за прийнятним критерієм.

Висновок. Таким чином, оцінку ступеню збалансованості економічних інтересів міста та галузі туризму необхідно визначати на основі розробки збалансованої системи показників і критеріїв, що характеризують не тільки поточний стан а й динаміку та перспективи їх розвитку. Тільки з урахуванням таких критеріїв можливо створити дієвий та ефективний механізм узгодженості інтересів, що буде спрямований на взаємний позитивний вплив розвитку галузі та міста.

Перелік посилань:

1. Любіцева О.О. Ринки туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. - К.: Альтерпрес, 2002. - 436 с.
2. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу / Т.І.Ткаченко. - К.: КНТЕУ, 2006. - 537 с.
3. Веденин Ю.А. Теория рекреалогии и рекреационной географии / Ю.А. Веденин, И.В. Зорин, В.А. Квартальнов, В.М. Кривошеев и др. - М.: ИГ РАН, 1992.- 328 с.
4. Зорин И.В. Туризм как вид деятельности. / И.В. Зорин, Т.П. Каверина, В.А. Квартальнов. - М.: Финансы и статистика, 2005. - 288 с.

5. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: учебник / Н.И. Кабушкин. - Мн.: Новое знание, 2002. - 409 с.
6. Квартальнов В. Менеджмент в туризме. Туризм как вид деятельности: учебник. / В. Квартальнов. - М.: Финансы и статистика, 2010. - 359 с.
7. Севастьянов Д.В. Основы страноведения и туризма / Д.В. Севастьянов. - СПб.: СПбГУ, 2003.- 459 с.
8. Котлер Філіп. Основы маркетинга / Ф. Котлер. - М.: Прогресс, 1992. - 736 с.
9. Мироненко Н.С. Страноведение. Теория и методы / Н.С. Мироненко. - М.: Аспект Пресс, 2004. - 234 с.
10. Пирожник И.И. Основы географии туризма и экскурсионного обслуживания / И.И. Пирожник. - Минск: Университетское, 1985. - 374 с.
11. Царфис П.Г. Рекреационная география СССР: Курортологические аспекты / П.Г. Царфис. - М.: Мысль, 1979.- 379 с.
12. Багрова Л.А. Физико-географические (природоведческие) основы рекреационной географии / Л.А. Багрова, П.Д. Подгородецкий. - Симферополь: СГУ, 1982. - 419 с.
13. Киф'як В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. / В.Ф. Киф'як. - Чернівці: Зелена Буковина, 2003. - 312 с.
14. Смаль В. Туризм і сталий розвиток / В. Смаль, І. Смаль // Вісник Львівського університету. Серія географічна. - Львів, 2005. - № 32. - С. 163-173.
15. Геєць В. Про політику економічного зростання в Україні // Банківська справа. - 1999. - №4. - С. 3-7.
16. Данилишин Б. М., Степаненко А. В., Ральчук О. М., Волошин С. М., Сундук А. М. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування: монографія: у 2 т. Т. 1. Природно-техногенна (екологічна) безпека / НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України. — К.: Наук. думка, 2008. — 389 с.

Стаття надійшла: 18.06.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф., Дмитрієв І.А.

УДК 336.72

JEL Classification: M 21

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МОРСЬКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Хаймінова Ю.В., к.е.н., доцент

Національний університет «Одеська юридична академія»

Анотація. В роботі досліджено інструменти податкового стимулювання економічного розвитку морського бізнесу в Україні. Серед інструментів забезпечення сталого розвитку економіки України провідне місце займає податкова політика. Результатом проведення відповідної сучасним реаліям і стратегічним цілям податкової політики є економічний розвиток підприємств, підвищення рівня життя населення. Метою податкової політики в Україні є підвищення її стимулюючої функції, спрямовані на економічний розвиток, надання державних та місцевих бюджетів і соціального розвитку України. Метою статті є дослідження напрямів податкового стимулювання розвитку морського бізнесу України. Предметом статті є визначення впливу податків на розвиток підприємств морегосподарського комплексу України. Основними методами дослідження виступають структурний метод і метод статистичного аналізу, порівняльного аналізу, метод системного підходу, метод експертних оцінок.

Податковий кодекс містить ряд стимулів розвитку морського бізнесу та експортного потенціалу економіки України. Напрямки розвитку суднобудівної промисловості повинні бути підкріплені такими діями реанімації національного флоту як запровадження потоннажного збору та пільгового оподаткування для замовників суден.

Зарахування адміністративного збору до місцевих бюджетів буде стимулювати місцеві органи влади для підвищення їх співпраці з підприємствами портової діяльності.

Статус України як морської держави в певній мірі визначається провідною позицією, яку займають українські моряки на міжнародному морському ринку праці. Через здійснення витрат на освіту, підвищення кваліфікації, передачі зарплати за допомогою банківських переказів моряки позитивно впливають на економіку Азово-Чорноморського регіону. Необхідно вирішити проблему декларування особистих доходів і оподаткування міграційних доходів. Альтернативним рішеннями проблеми є скорочення ставки податку на доходи, звільнення від сплати податку осіб, які відсутні в Україні більше 183 днів у році тощо. Проте питання податкового стимулювання збільшення міграційних переказів слід вирішувати спільно з питанням пенсійного забезпечення українських моряків. Розвиток податкової політики, спрямованої на стимулювання економічного розвитку